

Rozdział I. Zagadnienia ogólne

Spis treści

	Nb
§ 1. Pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego	1
I. Nazwa	1
II. Przedmiot prawa prywatnego międzynarodowego	4
III. Krajowe i europejskie prawo prywatne międzynarodowe	12
IV. Rola tzw. elementu obcego	24
V. Fundamenty współczesnego prawa prywatnego międzynarodowego ...	30
VI. Oddziaływanie stron na właściwość prawa i stosowanie prawa właściwego	50
VII. Prawo prywatne międzynarodowe a inne dziedziny prawa	69
1. Prawo prywatne międzynarodowe a prawo międzynarodowego postępowania cywilnego	69
2. Prawo prywatne międzynarodowe a prawo międzynarodowe publiczne	80
3. Prawo prywatne międzynarodowe a międzynarodowe prawo handlowe	83
§ 2. Rozwój nauki prawa prywatnego międzynarodowego	85
I. Początki rozwoju prawa prywatnego międzynarodowego. Szkoła statutowa	85
1. Konflikty norm w starożytnym Rzymie	85
2. Zasady personalizmu i terytorializmu w średniowieczu	91
3. Dawna szkoła statutowa (włoska)	97
4. Dawna szkoła francuska	104
A. Warunki rozwoju	104
B. <i>Dumoulin</i>	107
C. <i>D'Argentré</i>	109
5. Szkoła holenderska	113
A. Charakterystyka i główni reprezentanci	113
B. <i>Huber</i>	120
6. Dalszy rozwój, kryzys i krytyka szkoły statutowej	127
A. Szkoła niemiecka	127
B. Kryzys i krytyka szkoły statutowej	130
II. Wieki XIX i XX	135
1. <i>Savigny</i>	135
A. Doktryna <i>Savigny'ego</i>	135
B. Znaczenie i wpływ doktryny <i>Savigny'ego</i>	139
2. <i>Mancini</i> i nowa szkoła włoska	145
A. Doktryna nowej szkoły włoskiej	145
B. Ocena doktryny <i>Manciniego</i> i jej wpływ	148
3. Doktryna anglo-amerykańska	155
A. Początki rozwoju. Doktryna <i>Story'ego</i>	155
B. Dalszy rozwój doktryny amerykańskiej	158

C. Rewolucja w prawie kolizyjnym Stanów Zjednoczonych	164
4. Doktryna europejska	195
5. Nowe prądy w doktrynie europejskiej	207
III. Rozwój polskiej doktryny	241
1. Sytuacja do 1918 r.	241
2. Okres międzywojenny	250
3. Sytuacja po II wojnie światowej do 1965 r.	258
4. Lata następne	262
§ 3. Kodyfikacja i unifikacja prawa prywatnego międzynarodowego	
w Europie i poza Europą	273
I. Kodyfikacje krajowe	273
II. Unifikacja prawa prywatnego międzynarodowego	289
1. Inicjatywy unifikacyjne w ramach organizacji międzynarodowych	289
2. Inicjatywy unifikacyjne w Ameryce Łacińskiej	305
§ 4. Kodyfikacja polskiego prawa prywatnego międzynarodowego	310
I. Wprowadzenie	310
II. Ustawa z 1926 r.	313
III. Ustawa z 1965 r.	317
IV. Ustawa z 2011 r.	321
§ 5. Hierarchia źródeł prawa prywatnego międzynarodowego	334
I. Uwagi wprowadzające	334
II. Normy kolizyjne a Konstytucja RP	340
1. Oddziaływanie Konstytucji na prawo prywatne	340
2. Oddziaływanie Konstytucji na prawo obce	344
3. Normy kolizyjne naruszające Konstytucję	347
4. Obce normy kolizyjne a Konstytucja	353
5. Jednostronne normy kolizyjne a Konstytucja	355
6. Problematyka szczegółowych klauzul porządku publicznego	356
III. Normy kolizyjne a prawo międzynarodowe publiczne	361
1. Uwagi wprowadzające	361
2. Umowa międzynarodowa a Konstytucja RP	364
3. Stosowanie umów międzynarodowych	367
4. Odesłania do konkretnych umów międzynarodowych	369
5. Przepisy odsyłające do prawa międzynarodowego	372
6. Status umów ratyfikowanych, lecz nieogłoszonych	376
7. Konflikty pomiędzy normami kolizyjnymi zamieszczonymi	
w umowach międzynarodowych	378
A. Wprowadzenie	378
B. Normy kolizyjne zamieszczone w dwustronnych umowach	
międzynarodowych	386
C. Normy kolizyjne zamieszczone w wielostronnych umowach	
międzynarodowych	392
IV. Prawo Unii Europejskiej a normy kolizyjne	395
1. Wprowadzenie	395
2. Prawo prywatne międzynarodowe Unii Europejskiej po wejściu	
w życie Traktatu z Amsterdamu	396
A. Znaczenie art. 65 TWE i „Program haski”	396
B. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego	402
C. Kompetencja Unii Europejskiej w zakresie prawa prywatnego	
międzynarodowego	405
D. Wykonywanie kompetencji zewnętrznych Unii Europejskiej	
wobec członkostwa w Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego	
Międzynarodowego	407

E. Wątpliwości związane z członkostwem Unii Europejskiej w Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego na przykładzie prac nad rozporządzeniem alimentacyjnym	410
3. Wpływ przepisów o podstawowych swobodach rynku wewnętrznego na normy kolizyjne państw członkowskich	413
A. Uwagi wprowadzające	413
B. Przepisy TFUE o podstawowych swobodach rynku wewnętrznego jako normy kolizyjne	420
4. Normy kolizyjne państw członkowskich wobec przepisów TFUE o podstawowych swobodach rynku wewnętrznego	434
5. Wybór prawa jako czynność sprzeczna z Traktatem	438
6. Zasada państwa pochodzenia w aktach prawa Unii Europejskiej	441
7. Terytorialny zakres zastosowania dyrektyw	448
8. Rozszerzenie zakresu zastosowania dyrektywy przez ustawodawcę krajowego	457

Literatura: *M. M. Albornoz*, Choice of Law in International Contracts in Latin American Legal Systems, JPIL 2010, vol. 6, Nr 1; *M. Allerhand*, Uwagi do projektu międzynarodowego prawa prywatnego, Kraków 1920; *G. Alpa*, CESL, Fundamental Rights, General Principles, Rules of Contract Law, w: The Proposed Common European Sales Law – the Lawyers’ View (red. *G. Alpa*, *G. Conte*, *U. Perfetti*, *F. Graf von Westphalen*), Munich 2012; An Economic Analysis of Private International Law (red. *J. Basedow*, *T. Kono*), Tübingen 2006; *D. P. Fernández Arroyo*, Private International Law and Comparative Law: A Relationship Challenged by International and Supranational Law, Yearbook of Private International Law 2009, vol. 11; *B. Audit*, A Continental Lawyer Looks at Contemporary American Choice-of-Law Principles, 27 AmJCL 1979; *L. Babiński*, Ze studiów nad prawem międzynarodowym prywatnym, Zeszyty Naukowe Politechniki Szczecińskiej 1960, *Ekonomika* Nr 4; *K. Bagan-Kurluta*, Kilka uwag do przepisów ogólnych nowych ustaw kolizyjnych Rzeczypospolitej Polskiej i Chińskiej Republiki Ludowej, w: Księga Gawlika; taż, Stare zasady, nowe trendy? Współczesna ewolucja prawa prywatnego międzynarodowego, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2011, t. X; *J. Basedow*, Der kollisionsrechtliche Gehalt der Produktfreiheiten im europäischen Binnenmarkt: favor offerentis, *RebelsZ* (59), 1995; tenże, Private International Law: Trends of Legal Developments, w: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law (red. *J. Basedow*, *K. J. Hopt*, *R. Zimmermann*), vol. II, Oxford 2012; tenże, The Communitarization of the Conflict of Laws under The Treaty of Amsterdam, *Common Market Law Review* 37 (2000); *W. Baxter*, Choice of Law and the Federal System, *Stanford Law Review* 1963, vol. 16; *H. Bellot*, La théorie anglosaxonne des conflits de lois, *Recueil des Cours* 1924, II, t. 3; *S. Biernat*, Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem Wspólnot Europejskich, w: Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych (pod red. *C. Mika*), Toruń 1998; *K. Boele-Woelki*, *D. van Iterson*, The Dutch private international law codification: principles, objectives and opportunities, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 14.3 (December 2010), <http://www.ejcl.org>; *M. M. Boguslavski*, Doctrine et pratique sovietiques du droit international privé, *Recueil des Cours* 1981 I; *L. Brilmayer*, Conflict of Laws. Foundations and Future Directions, Boston–Toronto–London 1991; *O. Bühler*, Elementy prawa narodów w międzynarodowym prawie prywatnym, *Studia et Documenta* Nr 6, Warszawa 1957 (słowo wstępne *H. T.*); *R. Carswell*, Teoria praw nabytych w międzynarodowym prawie prywatnym, *Studia et Documenta* 1959, Nr 20; *E. L. Catellani*, Storia del diritto internazionale privato e i suoi recenti progressi, Torino 1895; *D. Cavers*, Contemporary Conflicts Law in American Perspective, *Recueil des Cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, vol. 131 (1970), Leyde 1971; tenże, Legislative Choice of Law: Some European Examples, *South California Law Review* 1971, Nr 44; tenże, The Changing Choice-of-Law Process and the Federal Courts, *Law and Contemporary Problems* 1963, Nr 28; tenże, The Choice of Law Process, Ann Arbor, University of Michigan Press 1965; tenże, The Critique of the Choice-of-Law

Problem, HarvLR 1933, Nr 47; tenże, The Two „Local Law” Theories, HarvLR 1950, Nr 63; *S. Clavel*, Droit international privé, Paris 2012; *J. G. Collier*, Conflict of Laws, Cambridge 1987; *W. W. Cook*, Logical and Legal Basis of the Conflict of Laws, Cambridge, Mass. 1942; *B. Currie*, A Married Woman’s Contracts: A Study in Conflict-of-Laws Method, University of Chicago Law Review 1958, Nr 25; tenże, Ehrenzweig and the Statute of Frauds – an Inquiry into the „Rule of Validitation”, Oklahoma Law Revue 1965, Nr 18; tenże, False Conflict, California Law Review 1967, Nr 55; tenże, Selected Essays on the Conflict of Laws, Durham 1963; *Z. Cybichowski*, Die Bestandteile des internationalen Privatrechts, ZIR 1910, t. XX; *M. Czepelak*, Europeizacja międzynarodowego prawa zobowiązań umownych a prawo polskie, PiP 2009, Nr 9; tenże, Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego, Warszawa 2008; *H. Al Dabbagh*, Regards critiques sur les règles de conflits de lois en droit international privé irakien, RIDC 2006, vol. 58, Nr 3; *G. Dante*, La fonction historique du dr.int.pr., Rec. des Cours, t. 116; *M. Davies, A. Bell, P. Le Gay Brereton*, Nygh’s Conflict of Laws In Australia, LexisNexis Butterworths Australia 2014; *P. Dąbkowski*, Prawo prywatne polskie, t. I, Lwów 1910; *A. Dorabalska*, Uznanie stosunku prawnego powstałego za granicą, PiP 2012, Nr 4; *F. Deby-Gérard*, Le rôle de règle de conflit dans le règlement des rapports internationaux, Paris 1973; *St. Dnistrianskij*, Zur Geschichte und Theorie des internationalen Privatrechts, Wien 1929; *M. Doguchi*, Historical Development of Japanese Private International Law, w: Japanese and European Private International Law in Comparative Perspective (red. *J. Basedow, H. Baum*), Tübingen 2008; *H. Duintjer Tebbens*, Les conflits de lois en matière de publicité déloyale à l’épreuve du droit communautaire, RCDIP 1994, Nr 3; *A. Ehrenzweig*, A Counter – Revolution in Conflict of Law? From Beale to Cavers, HarvLR 1966, Nr 80; tenże, A Proper Law in a Proper Forum: A „Restatement” of the „Lex-foi approach”, Oklahoma Law Review 1965, Nr 3–4; tenże, A Treatise of the Conflict of Law, St. Paul, Minn. 1963; tenże, American conflicts law in its historical perspective, University of Pennsylvania Law Review 1954, Nr 2; tenże, Private International Law, Leyden–New York 1972; *J.-L. Elhoueiss*, L’élément d’extranéité préalable en Droit international privé, Clunet 2003; *M. Fallon*, Les conflits de lois et de juridictions dans un espace économique intégré – l’expérience de la Communauté européenne, Recueil des courses 1995, vol. 253; tenże, Variations sur le principe d’origine, entre droit communautaire et droit international privé, w: Hommage Rigaux; *B. Fauvarque-Cosson*, Comparative law and conflict of laws: allies or enemies? New perspectives on an old couple, 49 AmJCL 2001; *J. Fawcett, J. M. Carruthers, P. North*, Cheshire, North & Fawcett Private International Law, Oxford 2008; *J. C. Fernández Rozas*, Normas de derecho internacional privado, w: Capítulo IV del Título Preliminar del Código Civil, Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales (red. *M. Albaladejo, S. Díaz Alabart*), t. I, vol. 2, Jaén, Edersa 1995; *K. Firsching*, Entwicklungstendenzen im deutschen IPR, Zeitschrift für Rechtsvergleichung 1975, Nr 2; *S. Fischer*, Zagadnienie antycznych źródeł prawa międzynarodowego prywatnego, Kwartalnik Klasyczny, Lwów 1934; *F. Gamillscheg*, Der Einfluss Dumoulin’s auf die Entwicklung d’Kollisionsrechts, Berlin–Tübingen 1955; *B. Gnella*, Geneza polskich ustaw o prawie prywatnym międzynarodowym, w: *Regnare, gubernare, administrare*. Prawo i władza na przestrzeni wieków. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Malcowi (pod red. *S. Grodzkiego, A. Dziadzio*), Kraków 2012; *W. Goldschmidt*, Podstawy filozoficzne międzynarodowego prawa prywatnego, Studia et Documenta Nr 9, Warszawa 1956; *L. Górnicki*, Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939, Wrocław 2000; *R. H. Graveson*, The comparative evolution of principles of the conflict of laws in England and the USA, Recueil des Cours 1960, I; *U. Grušić*, The Right to Strike versus Fundamental Economic Freedoms in the English Courts, Again: Hiding Behind the „Public Law Taboo” in Private International Law, JPIL 2013, vol. 9, Nr 3; *T. Guedj*, The Theory of the Lois de Police, A Functional Trend in Continental Private International Law – A Comparative Analysis with Modern American Theories, 39 AmJCL 1991, Nr 4; *M. Gutzwiller*, Geschichte des Internationalprivatrechts, Basel und Stuttgart 1977; tenże, Le développement historique du droit international privé, Recueil des Cours 1929, Nr 29, IV; *A. S. Hartkamp*, The General Principles of EU Law and Private Law, RabelsZ 2011, t. 75; *A. Hein*, Neueure Strömungen im ame-

rikanischen internationalen Privatrecht, SJIR 1962, t. XIX; *M. Herranz Ballesteros*, New Perspectives in Spanish Legal Practice on the Exercise of Rights of Access Across International Borders, YPIL 2007, vol. 9; *G. Herrmann*, Johann Nikolaus Hert und die deutsche Statutenlehre, Berlin 1963; *H. Hill Kay*, The Use of Comparative Impairment to Resolve True Conflicts: An Evaluation of the California Experience, California Law Review 1980, Nr 4, vol. 6; *B. Honotiau*, Le droit international privé américain, Paris–Bruxelles 1979; *J. Jakubowski*, Funkcje i zakres prawa prywatnego międzynarodowego, PiP 1966, Nr 11; tenże, Niektóre współczesne koncepcje w nauce międzynarodowego prawa prywatnego i ich krytyka, PiP 1975, Nr 11; tenże, Refleksje nad wieloznacznością pojęcia terytorialności w teorii międzynarodowego prawa prywatnego, SC, t. III, 1963; tenże, Z problematyki metodologicznej badań prawnoporównawczych, PiP 1963, Nr 7; *E. Jayme*, Considérations historiques et actuelles sur la codification du droit international privé, RecdC 1982-IV, t. 177; tenże, Identité culturelle et intégration: le droit international privé postmoderne, RecdC 1995, t. 251; *Ch. Joerges*, Zum Funktionswandel des Kollisionsrechts. Die „Governmental Interest Analysis“ und die „Krise des Internationalen Privatrechts“, Berlin–Tübingen 1971; *F. K. Juenger*, A Third Conflict Restatement?, 75 Indiana Law Journal, Spring 2000; tenże, Choice of Law and Multistate Justice, Dordrecht–Boston–London 1993; tenże, Conflict of laws: A Critique of Interest Analysis, 32 AmJCL 1984; tenże, Möglichkeiten einer Neuorientierung des IPR, NJW 1973; tenże, The need for a comparative approach to choice-of-law problems, 73 Tulane Law Review 1999; tenże, What Now?, Ohio State Law Journal 1983, Nr 3, vol. 46; *K. Kagami*, The Systematic Choice of Legal Rules for Private International Law: An Economic Approach, w: An Economic Analysis of Private International Law (red. *J. Basedow*, *T. Kono*), Tübingen 2006; *E. Kamarad*, Nowa ustawa prawo prywatne międzynarodowe z 4 lutego 2011 r. – analiza podstawowych regulacji, NPN 2011, Nr 1; *F. Kasperek*, O potrzebie troskliwej uprawy prawa międzynarodowego prywatnego i środkach do tego celu zmierzających, PPIA (Lwów) 1887; *G. Kegel*, Begriffs und Interessenjurisprudenz im IPR, w: Festschrift für Hans Lewald, Basel 1953; tenże, Fundamental Approaches, w: International Encyclopedia of Comparative Law, vol. III, ch. 3, Private International Law, Tübingen–Dordrecht–Boston–Lancaster 1986; tenże, Story and Savigny, 37 AmJCL 1989; *Ch. Kohler*, La Cour de justice des Communautés européennes et le droit international privé, Travaux du Comité français de droit international privé 1993–94; *A. Kraushar*, O jurysprudencji porównawczej w prawie międzynarodowym prywatnym, GSW 1878 (VI); *L. Krémár*, Beiträge zur Geschichte des internationalen Privatrechts, w: Festschrift sur Jahrhundertfeier des ABGB, II Teil, Wien 1911; tenże, Zakłady Bartolowy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého, Praha 1910; *P. Lagarde*, Le droit international privé, aujourd’hui et demain, w: Księga Skąpskiego; *A. Lainé*, Introduction au droit international privé, t. I, Paris 1888; t. II, Paris 1892; *E. Lambert*, *J. R. Xirou*, L’ancien américain du droit comparé (La doctrine du Jugie Story), Paris 1947; *R. Lefflar*, American Conflicts Law, Indianapolis–Kansas City–New York 1968; *H. Y. Levin*, What do we really know about the American Choice-of-law Revolution?, 60 Stanford Law Review, October 2007; *A. Levontin*, Conflict of Laws with Reference to Transnational Contracts, Jerusalem 1968; *M. Lijowska*, Instrumenty kolizyjnoprawnej ochrony konsumenta a przepisy koniecznego zastosowania, KPP 2006, Nr 2; *L. E. Little*, Insights on Key Conflict of Laws Concepts: The Federal Government’s Role and Judgement Recognition and Enforcement, Aspen Casebook Series, Wolters Kluwer 2013, <http://ssrn.com/abstract=2160423>; *U. Liukkonen*, Managing Legal Diversity in the EU: The Case of Subject-Specific Conflicts Rules, European Review of Private Law 2012, Nr 4; *J. Lookovsky*, Transnational Litigation and Commercial Arbitration. A Comparative Analysis of American, European and International Law, Ardsley-on-Hudson, Copenhagen 1992; *E. Lorenzen*, Story’s Commentaries on the conflict of laws – one hundred years after, HarvLR (48), 1934; *Y. Loussouarn*, Les vicissitudes de la codification du droit international privé français, w: E Pluribus Unum: Liber Amicorum Georges A. L. Droz: on the Progressive Unification of Private International Law (red. *G. A. L. Droz*, *A. Borrás Rodríguez*), The Hague 1996; *W. Ludwiczak*, Między normą kolizyjną a prawem jednolitym, RPE 1958, Nr 1; tenże, Refleksje o współczesnych kodyfikacjach międzynarodowego prawa prywatnego, w: Księga Radwańskiego; *G. S. Maridakis*, Die internationalpri-

vatrechtliche Lehre Savignys im Lichte seiner Rechtsenstehungstheorie, w: Festschrift für Hans Lewald, Basel 1953; *B. Markesinis*, Foreign Law and Comparative Methodology. A Subject and a Thesis, Oxford 1997; *M. Martinek, J. Poczobut*, Doświadczenia Niemiec i Szwajcarii w kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego, KPP 2003, Nr 4; *G. K. Matwiejev*, Predmet, sistema i zadaci dalniejšewo razwitija meždunarodnovo eastnovo prawa, Sovietskij Jeżegodnik Meždunarodnego Prawa 1978; *A. Mączyński*, Europejski kontekst rekodyfikacji polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, w: Księga Góralskiego, t. II; tenże, Kodyfikacyjne zagadnienia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego, w: Księga Całusa; tenże, O potrzebie, zakresie i sposobie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, w: Księga Sołtysińskiego; tenże, Polskie prawo prywatne międzynarodowe u progu XXI wieku, w: Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk (pod. red. *W. Czaplńskiego*), Warszawa 2006; tenże, Program haski a polskie prace kodyfikacyjne w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego, KPP 2009, Nr 1; tenże, Przeciwno potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe, Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych 2009, Nr 1; tenże, Statut personalny osób fizycznych. Refleksje *de lege lata* i *de lege ferenda*, w: *Leges sapere*. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiąt rocznicę pracy naukowej (pod red. *W. Uruszczaka, P. Świącickiej, A. Kremera*), Kraków 2008; tenże, Stosunki rodzinne w projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym, w: *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego* (pod red. *H. Ciocha, P. Kasprzyka*), Lublin 2007; tenże, Ustawowe odesłania do umów międzynarodowych i rozporządzeń unijnych dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego, w: Księga Gniewka; tenże, Wskazanie kilku praw przez normę kolizyjną prawa prywatnego, w: Księga Skąpskiego; tenże, Znaczenie prac Fryderyka Zolla w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego, w: Fryderyk Zoll 1865–1948. Prawnik – uczony – kodyfikator (pod red. *A. Mączyńskiego*), Kraków 1994; *D. McClean, V. Riuz Abou-Nigm* (originally the late *J. H. C. Morris*), The Conflict of laws, Thomson Reuters 2013; *A. von Mehren*, Choice-of-Law Theories and the Comparative Law problem, AmJCL 1975, Nr 4; *A. von Mehren, D. Trautman*, The Law of Multistate Problems, Boston–Toronto 1965; *E. M. Meijers*, Etudes d’histoire du droit international privé, Paris 1967; tenże, L’histoire des principes fondamentaux du droit international privé á partir du moyen age spécialement dans l’Europe occidentale, Recueil des Cours 1934, t. III, Nr 49; tenże, The Benelux Convention on Private International Law, AmJCL 1953, vol. 2, Nr 1; *F. Meili*, Argentreus und Molinaeus und ihre Bedeutung im internationalen Privatrecht und Strafrecht, ZIPRuS 1895; tenże, Die theoretischen Abhandlungen von Bartolus und Baldus über das internationale Privatrecht und Strafrecht, ZIPRuS 1894; tenże, Ein Specimen aus der holländischen Schule des internationalen Privatrechts (Ulricus Huber 1636–1694), ZIPRuS 1898; tenże, Über das historische Debüt des Doktrin des internationalen Privat- u. Strafrechts, ZIPRuS 1899; Methods of Comparative Law (red. *P. G. Monateri*), Cheltenham; Northampton, Elgar 2012; *H. Muir Watt*, La codification en droit international privé, Revue Droits 1998; *H. Müller*, Der Grundsatz des wohlervorbenen Rechts im internationalen Privatrecht, Geschichte und Kritik, Hamburg 1935; *K. H. Nadelmann*, The Benelux Uniform Law on Private International Law, AmJCL 1970, vol. 18, Nr 2; *P. Neuhaus*, Neue Wege im europäischen IPR?, RabelsZ 1971, Nr 3; *K. Neumeyer*, Die gemeinrechtliche Entwicklung des internationalen Privat- u. Strafrechts bis Bartolus, Basel 1969 (prze-druk obu tomów dawnego wyd. z 1901 r., t. I i z 1916 r., t. II); *R. Nielsen*, The Ban on Discrimination as a General Principle of Contract Law, w: Liber Amicorum Ole Lando (red. *M. J. Bonell, M.-L. Holle, P. Arnt Nielsen*), DJRF Publishing 2012; *P. North*, Private International Law: Change or Decay?, 50 ICLQ 2001 (July); *P. North, J. J. Fawcett*, Cheshire and North’s Private International Law, Oxford 2004; *R. de Nova*, Current Developments of Private International Law, AmJCL 1964, vol. 13, Nr 4; tenże, New Trends In Italian Private International Law, Law and Contemporary Problems 1963, Nr 23; *A. Nussbaum*, Grundzüge des internationale Privatrechts, München–Berlin 1952; *D. Operti Badán, C. Fresnedo de Aguirre*, The Latest Trends in Latin American Private International Law: the Uruguayan 2009 General Law on Private international Law, YPIL 2009, vol. XI; *B. Oppetit*, Le droit international privé, droit savant, RecdC 1992-III,

t. 234; *S. Ota*, Choice of Law and Economic Analysis: A Methodological Analysis, w: An Economic Analysis of Private International Law (red. *J. Basedow*, *T. Kono*), Tübingen 2006; *A. E. von Overbeck*, La contribution de la Conférence de la Haye du développement du droit international privé, RecdC 1992-II, t. 233; tenże, Les questions générales du droit international privé à la lumière des codifications et projets récents: cours général de droit international privé, RecdC 1982-III, vol. 176; *T. Pajor*, Polish Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress?, w: Private International Law at the End of the 20th Century: Progress or Regress? XVth International Congress of Comparative Law (red. *S. C. Symeonides*), The Hague–London–Boston 1999; tenże, Private International Law at the End of the Twentieth Century: Progress or Regress?, Rapport Polonais Présentés au Quinzième Congrès International de Droit Comparé, Bristol 26 juillet–1 août 1998, Łódź 1998; *G. Parra-Aranguren*, La primera etapa de los tratados sobre Derecho Internacional Privado en América (1826–1940), Revista de la Facultad de Ciencias Jurídicas y Políticas, Nr 98, Universidad Central de Venezuela, Caracas 1996; *M. Pazdan*, Dylematy towarzyszące kodyfikacji polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, w: Księga Rajskiego; tenże, Kollizyjnoprawny wybór prawa a inne przejawy autonomii woli w prawie prywatnym międzynarodowym, w: Księga Barty i Markiewiczza; tenże, Koordynacja krajowego i europejskiego prawa prywatnego międzynarodowego, w: Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego (pod red. *J. Poczobuta*), Warszawa 2013; tenże, Nowa krajowa regulacja prawa prywatnego międzynarodowego w Polsce, PPPM 2011, t. VIII; tenże, Nowa polska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym, PiP 2011, Nr 6; tenże, O niektórych osobliwościach poszukiwania prawa właściwego, w: Księga Sobańskiego; tenże, O potrzebie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego i niektórych proponowanych rozwiązaniach, KPP 2000, Nr 3; tenże, O potrzebie uchwalenia nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe, Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych 2009, Nr 1; tenże, O roli wyboru prawa i prawie dla niego właściwym, w: Wpływ europeizacji prawa na instytucje prawa handlowego (pod red. *J. Kruczalak-Jankowskiej*), Warszawa 2013; tenże, Perypetie projektu ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym na końcowym etapie procesu legislacyjnego, PPPM 2011, t. 8; tenże, Problemy kolizyjne w prawie wspólnotowym RWPG, PPHZ 1984, t. 8; tenże, Przewodnik zawierania umów kooperacyjnych pomiędzy organizacjami gospodarczymi z państw członkowskich RWPG (1987), PPHZ 1990, t. 15; tenże, Zagadnienie luk w prawie prywatnym międzynarodowym, w: Księga Zielińskiego; tenże, Założenia i główne kierunki prawa prywatnego międzynarodowego w Polsce, PiP 1999, Nr 3; *J. Pirrung*, Hague Conference on PIL, w: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law (red. *J. Basedow*, *K. J. Hopt*), vol. 1, Oxford 2012; *J. Poczobut*, Kodyfikacje prawa prywatnego międzynarodowego, Warszawa 1991; *B. Posnak*, Choice of Laws: Interest Analysis and Its „New Critics”, 36 AmJCL 1988; *K. Przybyłowski*, Badania nad prawem międzynarodowym prywatnym, Kraków 1948; tenże, Nowe polskie prawo prywatne międzynarodowe, PiP 1966, Nr 1; tenże, Rozwój polskiej nauki międzynarodowego prawa prywatnego, Rocznik Prawa Międzynarodowego 1949; tenże, Stan nauki i nauczania w dziedzinie prawa międzynarodowego prywatnego, Stan Nauki Prawa Cywilnego, Warszawa 1951; tenże, Zagadnienie definicji prawa międzynarodowego prywatnego, Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego 1958, 13A; *L. G. Radicati di Brozolo*, Libre circulation dans la CE et règles de conflit, w: L'eupéanisation du droit international privé (red. *P. Lagarde*, *B. von Hoffmann*), Trier 1996; *W. Reese*, A Suggested Approach to Choice-of-Law, Vermont Law Review 1989, Nr 1, vol. 14; tenże, American Trends in Private International Law: Academic and Judicial Manipulation of Choice of Law Rules in Tort Cases, Vanderbilt Law Review 1980, vol. 33; *N. Reich*, General principles of EU Civil Law, Cambridge–Antwerp–Portland 2014; *M. Reimann*, *R. Zimmermann*, The Oxford Handbook of Comparative Law, Oxford 2006; *W. M. Richman*, *D. Riley*, The First Restatement of Conflict of Laws on the Twenty-Fifth Anniversary of Its Successor: Contemporary Practice in Traditional Courts, Maryland Law Review 1997, vol. 56, Nr 4; *W.-H. Roth*, Comment on the case Ingmar, 39 Common Market Law Review 2002; tenże, Der Einfluß des Europäischen Gemeinschaftsrechts auf das Internationale Privatrecht, RabelsZ 1991; *S. Rundstein*, La structure de droit international privé et ses rapports

avec le droit des gens, *Revue de droit international et de législation comparée* 1936; tenże, *La théorie normative et la structure du droit international privé*, *Revue internationale de la théorie du droit* 1935; *F. C. von Savigny*, *System des heutigen Römischen Rechts*, t. VIII, Berlin 1849; *H.-B. Schäfer, K. Lantermann*, *Choice of Law from an Economic Perspective*, w: *An Economic Analysis of Private International Law* (red. *J. Basedow, T. Kono*), Tübingen 2006; *D. Schmidtchen*, *Territorialität des Internationalen Privatrecht und die privatautonome Regelung internationalen Sachverhalte*, *RabelsZ* 1995; *E. F. Scoles, P. Hay*, *Conflict of Laws*, St. Paul, Minn. 1992; *R. Sedler*, *Across State Lines Applying the Conflict of Laws to Your Practice*, Chicago 1989; *G. R. Shreve*, *Currie's Governmental Interest Analysis – Has it Become a Paper Tiger*, *Ohio State Law Journal* 1985, Nr 3, vol. 46; *J. L. Siqueiros*, *La codificación del derecho internacional privado en el Continente Americano*, *Jurídica. Anuario del Departamento de Derecho de la Universidad Iberoamericana* 1982, Nr 14, Sección de Previa; *J. Skapski*, *Międzynarodowy charakter umowy sprzedaży*, w: *Księga Sośniaka*; tenże, *Unification des règles des conflits de lois et unification du droit interne*, *Archivum Iuridicum Cracoviense* 1968, t. I; *M. Sokolowski*, *Współczesne koncepcje amerykańskie w dziedzinie wyboru prawa właściwego na przykładzie zobowiązań deliktowych (przegląd doktryny i orzecznictwa)*, *RPEiS* 1980, Nr 3; *S. Soltysiński*, *Lex maximi in hac causa momenti: oczekiwana rewolucja czy niepożądany przyczynek w teorii prawa kolizyjnego?*, *RPEiS* 1974, Nr 3; *M. Sośniak*, *Considérations sur l'étendue et l'objet du droit international privé*, *PYIL* 1983, vol. XII; *F. Sturm*, *Conflict of laws*, w: *The Oxford international encyclopedia of legal history* (red. *S. N. Katz*), vol. 2, Oxford 2009; *S. C. Symeonides*, *Codification and Flexibility in Private International Law*, <http://ssrn.com/abstract=1945924>; tenże, *Louisiana Conflicts Law: Two „Surprises”*, *Louisiana Law Review* 1994, vol. 54, Nr 3; tenże, *Oregon's New Choice-of-Law Codification for Tort Conflicts: An Exegesis*, 2009, <http://ssrn.com/abstract=1529501>; tenże, *Revolution and Counter-Revolution in American Conflicts Law: Is There a Middle Ground?*, *Ohio State Law Journal* 1985, Nr 3, vol. 46; tenże, *The Need for a Third Conflicts Restatement (And a Proposal for Tort Conflicts)*, *75 Indiana Law Journal* vol. 75 (Spring 2000); *S. C. Symeonides, W. C. Perdue*, *Conflict of Laws: American, Comparative, International. Cases and Materials*, St. Paul, Minn. (Thomson Reuters), 2012; *E. Szászy*, *L'évolution des principes généraux du droit international privé dans les pays de démocratie populaire*, *RCDIP* 1963; *H. Trammer*, *Polska jurysdykcja krajowa i prawo właściwe w sprawach o ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego*, *NP* 1971, Nr 3; tenże, *Zasięg obowiązywania prawa prywatnego międzynarodowego*, *PiP* 1966, Nr 12; *H. L. E. Verhagen*, *The Tension Between Party Autonomy and European Union Law: Some Observations on Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc*, *ICLQ* 2002, vol. 51; *D. Vernon, L. Weinberg, W. Reynolds, W. Richman*, *Conflict of laws: Cases, Materials and Problems*, Mineola–New York 1990; *A. E. Villalta Vizcarra*, *Conferencias Especializadas sobre Derecho Internacional Privado*, *Agenda internacional*, año XVII, Nr 28, 2010; *D. M. Vincente*, *Sources and General Principles of Portuguese Private International Law: An Outline*, *YPIL* 2007, vol. 9; *F. Vischer*, *Des Neue Restatement, Conflicts of Laws*, *RabelsZ* 1974, Nr 1; *E. Vitta*, *The Impact in Europe of the American „Conflicts Revolution”*, *30 AmJCL* 1982, Nr 1; *P. Vlas*, *On the development of Private International Law in the Netherlands: from Asser's days to the codification of Dutch Private International Law (1910–2010)*, w: *Netherlands International Law Review* 2010, LVII; *E. Volterra*, *Quelques problèmes concernant le conflit de lois dans l'antiquité*, *Univ. Libre de Bruxelles*, t. III, 1955; *A. de Vries*, *The Aim for Complete Uniformity in EU Private Law: an Obstacle to Further Harmonisation*, *ERPL* 2012, Nr 4; *L. Weinberg*, *Against Comity, The Georgetown Law Journal* 1991, vol. 80; tenże, *Theory Wars in the Conflict of Laws*, *Michigan Law Review* 2005, Nr 6, vol. 103; *P. von Wilmsky*, *Der internationale Verbrauchervertrag im EG-Binnenmarkt*, *ZEuP* 1995; *L. I. de Winter*, *La nouvelle version du projet Benelux de loi uniforme de droit international privé*, *RCDIP* 1968; *J. Wouters*, *Conflict of Laws and the Single Market for Financial Services (część I)*, *MJECL* 1997, vol. 4, Nr 2; *A. Wýrozumska*, *Umowa międzynarodowa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006; *A. Wysocka-Bar*, *Wybór prawa w międzynarodowym prawie spadkowym*, Warszawa 2013; *H. E. Yntema*, *Die historischen Grundlagen des Internationalen Privatrecht*, w: *Festschrift Rabel*, t. I, 195; tenże, *The comity doctrine*, w: *Festschrift Dölle*,

t. II, Tübingen 1963; *M. A. Zachariasiewicz*, Dalsze losy rewolucji w prawie prywatnym międzynarodowym Stanów Zjednoczonych, w: *Księga Skąpskiego*; *taż*, Nowa ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym a małżeństwa i związki osób tej samej płci, PPPM 2012, t. 11; *taż*, Nowe prądy w kolizjonistyce Stanów Zjednoczonych i ich wpływ na naukę europejską, KPP 1995, Nr 2; *taż*, Nowe tendencje w prawie prywatnym międzynarodowym Stanów Zjednoczonych Ameryki (ze szczególnym uwzględnieniem stosunków umownych), SP 1980, Nr 1–2; *taż*, Teoria charakterystycznego świadczenia w doktrynie i orzecznictwie zachodnioeuropejskim, SIS 1978, t. 3; *taż*, Wpływ nowych tendencji amerykańskiego prawa kolizyjnego na rozwój prawa prywatnego międzynarodowego w Europie, SIS 1979, t. 5; *G. A. Zaphiriou*, State or Country Interest as Analytical Framework for Choice of Law, *Ohio State Law Journal* 1985, Nr , vol. 46; *K. Zawada*, O projekcie nowej kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego, KPP 2006, Nr 4.

§ 1. Pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego

I. Nazwa

Nazwy¹ prawo prywatne międzynarodowe (*private international law*) po raz pierwszy użył uczony amerykański *J. Story* w dziele wydanym w 1834 r. pt. „Commentaries on the Conflict of Laws”². W Niemczech nazwę tę (*das internationale Privatrecht*) w 1841 r. zaszczerpił *W. Schaeffner*³, a we Francji (*droit international privé*) w 1843 r. – *J. Foelix*⁴. Odpowiedniki tej nazwy są współcześnie szeroko rozpowszechnione na świecie. Oto przykłady: *diritto internazionale privato* (Włochy), *derecho internacional privado* (Hiszpania, hiszpańskojęzyczne państwa Ameryki Łacińskiej), *direito internacional privado* (Portugalia, Brazylia), *meždunarodnoje èastnoje pravo* (Rosja), *meždunarodno privatno pravo* (Macedonia), *mezinàrodní pravo sukrone* (Czechy).

W USA najczęściej używana jest nazwa *conflict of laws* (*law of the conflict of laws*)⁵, natomiast w Wielkiej Brytanii obie nazwy: *conflict of laws*⁶ i *private international law*⁷ ze sobą konkurują. Podobne rozdzielenie spotkać można w Kanadzie⁸.

¹ Por. na ten temat *Przybyłowski*, *PrPrywM*, 1935, s. 11 i n.; *M. Gutzwiller*, *Le développement historique*, s. 289 i n.; *Raape*, *IPR*, 1961, s. 6 i 7; *Neuhaus*, *Die Grundbegriffe*, 1976, s. 1 i n.; *Dölle*, *IPR*, 1972, s. 3 i 4; *P. Volken*, *Wenn Wächter mit Story*, w: *Convergence and Divergence in Private International Law – Liber Amicorum Kurt Siehr* (red. *K. Boele-Woelki*, *T. Einhorn*, *D. Girsberger*, *S. Symeonides*), *The Hague* 2010, s. 816 i n.; *Kropholler*, *IPR*, 2004, s. 7 i n.; *F. Rigaux*, *Droit international privé*, t. I, Bruxelles, 1977, s. 140; *Bureau*, *Muir Watt*, *DIPr*, s. 25.

² *J. Story*, *Commentaries on the Conflict of Laws, Foreign and Domestic, in Regard co Contracts, Rights and Remedies, and especially in Regard to Marriages, Divorces, Wills, successions and Judgments*, Boston 1834. § 9: „This Granch of public law may (...) be fitly donominated private international law”.

³ *W. Schaeffner*, *Entwicklung des internationalen Privatrechts*, Frankfurt am Main 1841.

⁴ *J. Foelix*, *Traité de droit international privé*, Paris 1843, s. 12.

⁵ Np. *J. H. Beale*, *A Treatise on the Conflict of Laws*, New York 1935; *A. A. Ehrenzweig*, *Conflict of Law*, Saint-Paul, Minnesota 1959; *G. Stumberg*, *Principles of Conflict of Laws*, Brooklyn 1963; *E. Rabel*, *Conflict of Laws*, vol. I–IV, Ann Arber 1958–1964; *E. F. Scoles*, *P. Hay*, *P. J. Borches*, *S. C. Symonides*, *Conflict of Laws*, St. Minnesota 2000.

⁶ Np. *J. Westlake*, *Private International Law*, London 1925; *G. C. Cheshire*, *Private International Law*, Oxford 1952; *G. C. Cheshire*, *P. M. North*, *Private International Law*, Butterworth 1999; *A. Anton*, *P. Beaumont*, *Private International Law. A Treatise from the Standpoint of Scots Law*, Edinburgh 1990.

⁷ Np. *A. V. Dicey*, *J. H. C. Morris*, *Conflict of Laws*, London 1958; *A. V. Dicey*, *J. H. C. Morris*, *L. Collins*, *The Conflict of Laws*, London 2006; *J. H. C. Morris*, *D. McClean*, *The Conflict of Laws*, London 1993; *R. Graveson*, *The Conflict of Laws*, London 1955.

⁸ Np. *J. D. Falconbridge*, *Essays on the Conflict of Laws*, Toronto 1954; *J. Castel*, *Canadian Conflict of Laws*, Toronto 1994; *Castel*, *PrIL*.

W różnych miejscach na świecie proponowano też inne nazwy⁹.

- 2 W polskim piśmiennictwie nazwa „prawo prywatne międzynarodowe” pojawia się czasem z innym porządkiem słów, które na nią się skłaniają: jako „prawo międzynarodowe prywatne”¹⁰ lub „międzynarodowe prawo prywatne”¹¹.

W języku mówionym, a czasem także w piśmie używana jest nazwa „prawo kolizyjne” jako substytut nazwy „prawo prywatne międzynarodowe”, przy założeniu, że chodzi wówczas o prawo prywatne międzynarodowe w ścisłym (wąskim) znaczeniu, obejmujące wyłącznie normy rozgraniczające sfery działania różnych systemów prawnych w przestrzeni (a nie w czasie). Nie należy się na to oburzać. Tolerować też trzeba nazywanie znawców prawa prywatnego międzynarodowego „kolizjonistami”.

- 3 Nazwie „prawo prywatne międzynarodowe” nie szczędzono słów krytyki¹². Podnoszono w szczególności, że mylący jest użyty w nazwie przymiotnik „międzynarodowe”, skoro nie chodzi tu o normy regulujące stosunki międzypaństwowe¹³. Utrudnia to odróżnianie międzynarodowego prawa publicznego (nazywanego dawniej prawem narodów) od prawa prywatnego międzynarodowego. W błąd wprowadza również przymiotnik „prywatne”¹⁴. Stosunek społeczny, dla którego poszukiwane jest prawo właściwe przy zastosowaniu norm kolizyjnych prawa prywatnego międzynarodowego, nie staje się stosunkiem prywatnoprawnym w chwili zastosowania do niego normy kolizyjnej. Charakter taki może uzyskać dopiero na podstawie prawa prywatnego właściwego (merytorycznego). Normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego same z siebie ani nie tworzą, ani nie kształtują treści, ani też nie znoszą stosunków prywatnoprawnych. Czynią to dopiero normy prawa właściwego.

Nieadekwatność omawianej nazwy jest szczególnie widoczna na tle tych systemów prawnych, w których przedmiot prawa prywatnego jest ujmowany szeroko (np. we Francji, Belgii), w szczególności gdy do omawianego działu prawa zalicza się też normy

⁹ Por. propozycje zgłoszone w piśmiennictwie niemieckim: *zwischenstaatliches Privatrecht, Zwischenprivatrecht, Grenzrecht, Kollisionsrecht, Konfliktrecht, Ausenprivatrecht, Rechtsanwendungsrecht, Verweisungsrrecht* (por. m.in. Raape, IPR, 1961, s. 7; Dölle, IPR, 1972, s. 4; Neuhaus, *Die Grundbegriffe*, 1976, s. 6 i n.; A. Lüderitz, *Internationales Privatrecht*, Frankfurt am Main 1987, s. 8 i 9).

Zdaniem Zolla, Mn. i Md.PrPryw, s. 886, normy międzynarodowego prawa prywatnego nazywamy także „przepisami o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych”, „przepisami o zbiegu praw” lub normami „kolizyjnymi”. Wypada też wspomnieć, że tytuł działu XIV (art. 80–83) rozporządzenia Prezydenta RP z 14.11.1924 r. o prawie wekslowem (Dz.U. 100, poz. 926) brzmiał: „kolizja ustaw”, natomiast w tytule nad art. 52–56 rozporządzenia Prezydenta RP z tej samej daty o prawie czekowym (Dz.U. Nr 100, poz. 927) użyto zwrotu: „zbieg ustaw”. Podobnymi terminami posłużono się – odpowiednio w tytule działu XIV (art. 77–84) PrWeksl oraz w tytule działu XIII (art. 62–68) PrCzek.

¹⁰ Por. *Walaszek, Sośniak*, PrPrywM, 1959, s. 3 i n.; *Walaszek, Sośniak*, *Zarys*, 1973, s. 9; *K. Pietrzykowski*, *Zawarcie małżeństwa i przesłanki jego ważności w prawie międzynarodowym prywatnym*, Warszawa 1985.

¹¹ Por. *Zoll*, MPrPryw, 1947, s. 10; *Balicki*, MPP; *Ludwiczak*, MPrPryw, 1990.

¹² Por. *Rundstein*, Kodyfikacja, s. 3 i 4; *M. Allerhand*, Uwagi do projektu, s. 1; *Cybuchowski*, PrMPublPryw, 1932, s. 427; *Sulkowski*, *Conception*, s. 610; *Fenichel*, PrPrywM, 1928, s. 28 i 29; *Przybyłowski*, PrPrywM, 1935, s. 12; *Zoll*, Mn. i Md.PrPryw, s. 886; *Walaszek, Sośniak*, *Zarys*, 1973, s. 9; *Ludwiczak*, MPrPryw, 1990, s. 11. W literaturze obcej por. *Bystrický*, *Základy*, s. 24 i 25; *Vander Elst, Weser*, DIPb, 1983, s. 3 przyp. 1; *Dölle*, IPR, 1972, s. 4; *Neuhaus*, *Die Grundbegriffe*, 1976, s. 4; *Kropholler*, IPR, 2004, s. 8.

¹³ Por. *Przybyłowski*, PrPrywM, 1935, s. 12; *Walaszek, Sośniak*, *Zarys*, 1973, s. 10; *Neuhaus*, *Die Grundbegriffe*, 1976, s. 5; *Ludwiczak*, MPrPryw, 1990, s. 11.

¹⁴ Por. *Przybyłowski*, PrPrywM, 1935, s. 12; *Ludwiczak*, MPrPryw, 1990, s. 13.

regulujące obywatelstwo oraz położenie prawne cudzoziemców (tzw. prawo obcych)¹⁵. Są one bowiem najczęściej normami merytorycznymi prawa publicznego. Mimo wspomnianych słabości nazwa „prawo prywatne międzynarodowe” dominuje w Polsce¹⁶. Posłużył się też nią polski ustawodawca w 1926, 1965 i 2011 r.¹⁷

II. Przedmiot prawa prywatnego międzynarodowego

Zasięg prawa prywatnego międzynarodowego jest różnie ujmowany¹⁸.

4

W doktrynie niemieckiej dominuje **wąskie ujęcie** tego zasięgu, ograniczające funkcje norm prawa prywatnego międzynarodowego do wskazania prawa właściwego (*Rechtswendungsnormen*). Składnikiem tego działu prawa są więc – według tej koncepcji – przede wszystkim normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego¹⁹. To tradycyjne podejście jest współcześnie przez niektórych autorów niemieckich uzupełniane spostrzeżeniem, że do prawa prywatnego międzynarodowego należy włączyć także normy prawa jednolitego, odnoszące się do sytuacji międzynarodowych²⁰. Proponuje się przy tym oddzielną nazwę²¹ dla tej grupy norm: *Aussenprivatrecht* lub odróżnianie prawa prywatnego międzynarodowego w szerokim (nieścisłym) znaczeniu (*internationales Privatrecht in einem weitem, ungenauen Sinne*)²² oraz w znaczeniu ścisłym (wąskim).

Koncepcja ograniczająca zasięg prawa prywatnego międzynarodowego do norm kolizyjnych miała też wielu zwolenników w polskim piśmiennictwie²³.

Nieco **szersze ujęcie** spotkać można w doktrynie brytyjskiej, która obejmuje zasięgiem prawa prywatnego międzynarodowego zarówno normy kolizyjne wskazujące prawo właściwe, jak i normy jurysdykcyjne (określające właściwość sądów lub innych władz)²⁴.

5

¹⁵ Por. J. P. Niboyet, Précis de droit international privé, Paris 1932, s. 4 i n. (traktuje on prawo prywatne międzynarodowe jako dział prawa publicznego); H. Batiffol, P. Lagarde, Droit international privé, t. I, Paris 1974, s. 3 i 4.

¹⁶ Por. P. Nowiński, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 1865; Przybyłowski, PrPrywM, 1935; K. Przybyłowski, Nowe polskie prawo prywatne międzynarodowe, PiP 1966, Nr 1, s. 21–33; Przybyłowski, Nowe polskie unormowanie; Fenichel, PrPrywM, 1928; Golaczyński, PrPrywM, 2008 i 2011; Pazdan, PrPrywM, 1987 i następne wydania; Poczobut, Kodyfikacje; J. Kosik, Zagadnienia prawa rzeczowego w prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r., Warszawa–Wrocław 1976; A. Mączyński, Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym, Warszawa 1983; T. Pajor, Odpowiedzialność deliktowa w prawie prywatnym międzynarodowym, Warszawa 1989; W. Popiołek, Umowa wydawnicza w polskim prawie prywatnym międzynarodowym, Warszawa–Kraków 1982; M. A. Zachariasiewicz, Prawo właściwe dla zobowiązań z czynności prawnych w braku wyboru prawa w polskim prawie prywatnym międzynarodowym, Katowice 1989; Trammer, Sprawy, s. 13–42; E. Wierzbowski, Polskie prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa–Katowice 1965/1966; S. Szer, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 1958; Sośniak, PrPrywM, 1991.

¹⁷ W PrPrywM z 1926 r. nazwa ta została dodana w nawiasie po tytule głównym: „ustawa (...) o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych”.

¹⁸ Por. P. Lalive, Tendances et methods en droit international privé – cours general, Recueil des Cours 1977, t. 155, I, s. 33 i n.; Loussouarn, Bourel, Droit international privé, 1988, s. 11–23; M. Sośniak, Considérations, s. 168 i n.; Emanuelli, DIPr, s. 14 i n.

¹⁹ Por. Makarov, Grundriss, s. 17; Dölle, IPR, 1972, s. 2; Kegel, IPR, 1977, s. 13; Emanuelli, DIPr, s. 14, Nb 19.

²⁰ Por. G. Kegel, Leo Raape und das IPR der Gegenwart, RabelsZ 1966, Nr 1, s. 5 i n.

²¹ G. Beitzke, H. Coing, K. Firsching, F. Korkisch, Internationales Privatrecht, Bd. I, Berlin 1970, s. 3 i n.

²² Neuhaus, Die Grundbegriffe, 1976, s. 1 i n.

²³ Szer, Podstawowe zagadnienia, s. 13; Ludwiczak, MPrPryw, 1967, s. 12; Wierzbowski, Międz. obrót, 1971, s. 11; Walaszek, Sośniak, Zarys, 1973, s. 8.

²⁴ Por. M. Sośniak, Considérations, s. 168; Emanuelli, DIPr, s. 14, Nb 20.

W niektórych państwach (np. we Włoszech, w Hiszpanii, krajach Ameryki Łacińskiej) zasięgiem prawa prywatnego międzynarodowego obejmuje się ponadto normy określające położenie cudzoziemców²⁵.

- 6 **Najszerze ujęcie** przedmiotu prawa prywatnego międzynarodowego tradycyjnie przyjmowane jest w doktrynie francuskiej²⁶. Zasięgiem prawa prywatnego międzynarodowego obejmuje się więc nie tylko normy kolizyjne wskazujące prawo właściwe, lecz również normy jurysdykcyjne oraz normy regulujące pozycje prawną cudzoziemców i obywatelstwo. Te ostatnie dwie grupy mają w przeważającym zakresie charakter norm prawa merytorycznego.

W podobnym duchu wypowiadała się też dawna doktryna belgijska²⁷.

- 7 Nie ulega wątpliwości, że główny składnik prawa prywatnego międzynarodowego stanowią **normy kolizyjne wskazujące prawo właściwe**. Normy te rozgraniczają sfery działania systemów prawnych różnych państw w przestrzeni przez określenie ich właściwości (kompetencji). Są więc normami dotyczącymi stosowania norm merytorycznych (normami o normach) i stąd w nauce prawa prywatnego międzynarodowego określa się je czasem mianem „norm kompetencyjnych”. Kształtują jednak kompetencję sądu do orzekania według treści norm wchodzących w skład takiego albo innego systemu prawnego. Innymi słowy, określają, jakie prawo (prawo jakiego państwa) powinno stanowić podstawę rozstrzygnięcia danej sprawy. Ustanawiają zarazem obowiązek stosowania – przy ocenie sprawy, o którą chodzi – norm należących do takiego lub innego systemu prawnego. Takie właśnie normy kolizyjne wchodzi w skład prawa prywatnego międzynarodowego.

Prawo prywatne międzynarodowe w swej kolizyjnej części obejmuje więc ogół norm rozgraniczających – w stosunkach z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy – sfery działania systemów prawnych różnych państw przez określenie, który z nich jest właściwy (którego normy należy stosować).

Prawo prywatne międzynarodowe o tak określonym zasięgu stanowi prawo prywatne międzynarodowe w znaczeniu wąskim²⁸. Stwierdzenie to zapowiada, iż możliwe jest również szerokie ujęcie pojęcia prawa prywatnego międzynarodowego, o czym niżej.

- 8 Od XIX w. trwają wysiłki zmierzające do ujednoczenia prawa prywatnego. Obejmują one zarówno normy kolizyjne, jak i merytoryczne. Normy kolizyjne ujednoczone na płaszczyźnie międzynarodowej bezsprzecznie należą do prawa prywatnego międzynarodowego, przełamując zasadę, iż każde państwo ma własne prawo prywatne międzynarodowe.

²⁵ Por. *Emanuelli*, DIPr, s. 14 i 15, Nb 21. Por. też *G. K. Matwiejew*, *Predmiot, sistema i zadachi dalniejszevo razwitiya mezdunarodnovo eastnovo prava*, *Sovietskij Jeżegodnik Mezdunarodnovo Prava* 1978, s. 287 i n.

²⁶ *A. Pillet*, *Traité pratique de droit international privé*, t. I, Paris 1923, s. 5 i n.; *J. Derruppé*, *Droit international privé*, Paris 1978, s. 2; *L. Cremieu*, *Traité élémentaire de droit international privé*, Aix-en-Provence 1958, s. 4; *Batiffol, Lagarde*, DIP I 1974, s. 3 i 4; *Loussouarn, Bourel*, *Droit international privé*, 1988, s. 5; *Vander Elst, Weser*, DIPb, 1983, s. 5 (1.6.); *Emanuelli*, DIPr, s. 15, Nb 22.

²⁷ Por. *F. Laurent*, *Principes de droit cível*, Bruxelles 1876, t. I, s. 108 i n., 510 i n.; *P. Pouillet*, *Manuel de droit international privé belge*, Louvain 1925, s. 5 i n. n 2 à 6. W nowszej doktrynie spotkać można węższe ujęcia; zbliżone do koncepcji brytyjskiej (*Graulich*, *Principes*, s. 3; *Vander Elst, Weser*, DIPb, 1983, s. 7) lub niemieckiej (*L. De Vos*, *Le problème des conflits de lois*, Bruxelles 1947, Nr 7). Por. też *Rigaux*, DIP I, 1977, s. 140 i 141.

²⁸ Por. *Pazdan*, *PrPrywM*, 1987, s. 15 i n.; *Pazdan*, *PrPrywM*, 2012, wyd. 15, s. 19 i n.

W literaturze różnych państw zaobserwować można dość wyraźną tendencję do zaliczania do prawa prywatnego międzynarodowego także norm merytorycznych prawa jednolitego, odnoszących się do sytuacji międzynarodowych²⁹.

Właściwość takich norm nie opiera się na normach kolizyjnych. Normy te bowiem bezpośrednio regulują stosunki, których dotyczą. Rzadko jednak stanowią regulację wyczerpującą. Stąd też dość często pojawia się potrzeba poszukiwania prawa właściwego do oceny kwestii nieuregulowanych w akcie prawa jednolitego (poszukiwanie tzw. statutu pomocniczego). Nierzadko odpowiednich wskazówek w tej mierze dostarczają normy kolizyjne specjalnie w tym celu zamieszczane w aktach prawa jednolitego. Normy kolizyjne określające statut pomocniczy należą oczywiście do prawa prywatnego międzynarodowego w znaczeniu wąskim.

Ujednolicone normy merytoryczne dotyczące sytuacji międzynarodowych zaliczać zaś można do prawa prywatnego międzynarodowego w znaczeniu szerokim.

Także w prawie merytorycznym poszczególnych państw napotkać można normy, które dotyczą wyłącznie sytuacji odpowiednio powiązanych z obcym obszarem prawnym (sytuacji z elementem obcym, zagranicznym).

Takie normy w prawie polskim ustanawiają m.in. art. XXIII PWKC oraz ustawa z 24.3.1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców³⁰.

Wśród norm tego rodzaju na uwagę zasługują zwłaszcza normy określające, jak należy w danym państwie traktować obce osoby fizyczne i prawne, czy i jakim podlegają ograniczeniom w nabywaniu i wykonywaniu praw w zakresie prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy. Wchodzą one w skład tzw. **prawa obcych** (prawo cudzoziemców).

Na ogół przyjmuje się, że organy każdego państwa stosują własne prawo obcych, chyba że co innego wynika z podpisanych przez dane państwo umów międzynarodowych. Normy, o których mowa, regulują bezpośrednio stosunki, których dotyczą. Normy prawa obcych z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy mogą być również zaliczane do prawa prywatnego międzynarodowego w szerokim znaczeniu.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że prawo prywatne międzynarodowe w znaczeniu szerokim obejmuje normy kolizyjne, rozgraniczające sfery działania systemów prawnych różnych państw w przestrzeni (przez określenie, który z nich należy stosować), oraz normy merytoryczne (ujednolicone lub czysto wewnętrzne), regulujące sytuacje (stosunki) z elementem międzynarodowym (obcym).

²⁹ Por. *Schnitzer*, Handbuch, s. 28 i n.; *K. A. Lunc*, Du rôle du droit international privé dans la coopération internationale, w: VI Congrès de l'Association Internationale des Juristes Démocrates, Bruxelles 1956, s. 6; *Lunc*, 1959, s. 9; *Pierietierski, Kryłow*, 1959, s. 7; *P. Kalensky*, K predmetu a povaze mezinarodniho prava soukromeho k otazce jeko mista v system prava, ÈMP 1960, Nr 2, s. 101; *L. Babiński*, L'étendue du droit international privé dans le système juridique général, w: Mélanges Sefériadès, Athènes 1961, s. 507; *R. Bystrický*, O vztahu mezinarodnuho prava verejného a soukromeho a o predmetu mezinarodniho prava soukromeho, ÈMP 1963, Nr 2, s. 131; *I. Szász*, Private international law in the european people's democracies, Budapest 1964, s. 13; *J. Jakubowski*, Funkcje i zakres, s. 681 i n.; *Sośniak*, PrPrywM, 1978, s. 11; *Jakubowski, Zarys*, s. 9 i 10; *Pazdan*, PrPrywM, 1987, s. 15 i n.; *Ludwiczak*, MPrPryw, 1990, s. 15 (prawo jednolite mieści się jego zdaniem w prawie prywatnym międzynarodowym w szerokim znaczeniu).

³⁰ Tekst jedn.: Dz.U. z 2004 r. Nr 167, poz. 1758 ze zm.

III. Krajowe i europejskie prawo prywatne międzynarodowe

12 Profesor *K. Przybyłowski*, charakteryzując naszą dziedzinę w 1935 r., pisał: „Z punktu widzenia współczesnego stanu rzeczy nie można dopatrywać się w prawie prywatnym międzynarodowym jakiegoś jednolitego ponadpaństwowego porządku prawnego. Przeciwnie, w poszczególnych państwach obowiązują osobne własne zespoły norm kolizyjnych, wytworzone pod działaniem różnych wpływów, zarazem odpowiednio różniące się (...). Każde państwo ma własne prywatne międzynarodowe, wchodzące w skład jego wewnętrznego pozytywnego porządku prawnego; istnieje dziś prawo prywatne międzynarodowe polskie, niemieckie, francuskie itp.”³¹ Stwierdzenia te oddawały istniejący dawniej stan rzeczy.

Podobne wypowiedzi pojawiały się w pracach innych autorów³² krajowych i zagranicznych.

13 Dziś sytuacja jest odmienna. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej oznaczało przejście przez nasze państwo całego prawnego dorobku wspólnotowego, z zastrzeżeniem wynegocjowanych okresów przejściowych i innych odstępstw³³.

Traktat amsterdamski z 1997 r.³⁴ włączył współpracę sądową w sprawach cywilnych do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE) w celu stworzenia „obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”. Dzięki kompetencji przewidzianej w art. 65 TWE (obecnie art. 81 TFUE) w zw. z art. 61 TWE (obecnie art. 67 TFUE), Wspólnota podjęła już wiele działań legislacyjnych obejmujących jurysdykcję, uznawanie orzeczeń, postępowanie dowodowe, doręczanie dokumentów, postępowanie upadłościowe, pomoc prawną oraz niektóre aspekty procedury cywilnej.

Wśród aktów wtórnego prawa unijnego na szczególną uwagę zasługują rozporządzenia. Mają one bezpośrednie zastosowanie w państwach członkowskich, po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, z pierwszeństwem przed uregulowaniami krajowymi tych państw³⁵. Instrument ten można porównać do uchwalanych w Polsce ustaw.

14 W dniach 4–5.11.2004 r. na szczycie Rady Europejskiej przyjęty został tzw. Program Haski: wzmocnienie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej³⁶. Wytyczał on zadania do 2011 r. Przewidywał podjęcie i prowadzenie prac zmierzających do stworzenia unijnych norm kolizyjnych, obejmujących zobowiązania, alimenty, rozwody, majątkowe ustroje małżeńskie i sprawy spadkowe.

Zamierzenia te zostały w większości punktów zrealizowane.

³¹ *Przybyłowski*, *PrPrywM*, 1935, s. 8 i 9.

³² Por. w literaturze krajowej: *Walaszek*, *Sośniak*, *Zarys*, 1973, s. 10; *Balicki*, *MPP*, s. 14 i 15; *Sośniak*, *PrPrywM*, 1978, s. 12; *Ludwiczak*, *MPrPryw*, 1979, s. 15; 1990, s. 16; *Pazdan*, *PrPrywM*, 1987, s. 12; 2009, s. 20, Nb 3 oraz w literaturze obcej: *Raape*, *IPR*, 1961, s. 7; *M. M. Boguslavski*, *Doctrine et pratique*, s. 343 i 352; *G. Kegel*, *Internationales Privatrecht*, München 1987, s.7 (Jeder Staat hat sein eigenes IPR); *K. Thorn*, w: *Palandt*, *BGB*, 2011, s. 2503, Nb 2; *D. Schmidtchen*, *Territorialität*, s. 75.

³³ Por. *S. Biernat*, *Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na polskie sądy*, *PS* 2001, Nr 11–12, s. 7; *S. Lukas-Kaleda*, *Ogólne zasady przejścia systemu prawa unijnego wyrażone w traktacie akcesyjnym: analiza art. 2–6 aktu akcesyjnego*, w: *Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej – traktat akcesyjny i jego skutki* (pod red. *S. Biernata*, *S. Dudzika*, *M. Niedźwiedź*), Kraków 2003, s. 50 i n.

³⁴ *Dz.U.* z 2004 r. Nr 90, poz. 864/31 ze zm.

³⁵ Por. *M. Ahlt*, *M. Szpunar*, *Prawo europejskie*, Warszawa 2011, s. 52 i n.

³⁶ *Dz.Urz. UE C* z 2005 r. Nr 53, s. 1.

W dniu 11.7.2007 r. przyjęte zostało rozporządzenie (WE) Nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady, dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych – Rzym II. Jest ono stosowane w państwach członkowskich od 11.1.2009 r. (z wyjątkiem art. 29, który stosuje się od 11.7.2008 r.). **15**

Z kolei 17.6.2008 r. przyjęte zostało rozporządzenie Nr 593/2008 – Rzym I, określające prawo właściwe dla zobowiązań umownych. Początkową datę jego stosowania w państwach członkowskich wyznaczono na 17.12.2009 r. Zastąpiło ono konwencję rzymską z 1980 r., regulującą te same zagadnienia.

Z 18.12.2008 r. pochodzi rozporządzenie Rady (WE) Nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. Co do właściwości prawa w art. 15 rozporządzenia alimentacyjnego stwierdzono, co następuje: „Prawo właściwe w sprawach zobowiązań alimentacyjnych jest określane zgodnie z Protokołem haskim z 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym w sprawach zobowiązań alimentacyjnych (dalej zwanym »Protokołem haskim z 2007 roku«) w państwach członkowskich, dla których protokół ten jest wiążący”. W myśl art. 76, rozporządzenie to jest stosowane (poza kilkoma wyjątkami) od 18.6.2011 r. **16**

Dobiegły końca prace nad rozporządzeniem dotyczącym spraw spadkowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, które ma być stosowane do spadków otwartych od 17.8.2015 r. **17**

Połowicznym sukcesem zakończyły się prace nad rozporządzeniem regulującym właściwość prawa dla rozwodów i separacji. Projekt rozporządzenia został przygotowany. Jednakże w 2008 r. procedura zmierzająca do przyjęcia tego rozporządzenia została przez jedno z państw członkowskich zablokowana. W wyniku tego doszło do niepokojącego rozłamu w gronie państw członkowskich. Rada 20.12.2010 r. przyjęła rozporządzenie Nr 1259/2010 w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej³⁷. Jest ono stosowane w 15 państwach członkowskich uczestniczących we wzmocnionej współpracy od 21.6.2012 r. Polski brak w tej grupie państw. **18**

Nie zakończyły się natomiast prace nad rozporządzeniem dotyczącym stosunków majątkowych małżeńskich (istnieje jedynie projekt stosownego rozporządzenia).

Ujednolicenie w ramach Unii przepisów o jurysdykcji i prawie właściwym przy wykorzystaniu instrumentu konwencyjnego objęło sprawy wykonywania władzy rodzicielskiej i opieki. Nastąpiło to w Konwencji haskiej z 19.10.1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, do której jako strona przystąpiła Unia. **19**

Istnienie tych regulacji zmusza do wyróżniania w państwach członkowskich Unii Europejskiej dwóch składników prawa prywatnego międzynarodowego: europejskiego i krajowego prawa prywatnego międzynarodowego. Dlatego też, w celu objęcia ogółu norm kolizyjnych prawa prywatnego międzynarodowego wchodzących w skład sys- **20**

³⁷ Dz.Urz. UE L Nr 343, s. 10.